

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

Cultuurhistorische verkenning en advies

Nieuwendam Zuid II buiten beschermd stadsgezicht

Amsterdam 2012

Inhoud

	Inleiding	3
1	Beleidskader	4
2	Historisch stedenbouwkundige analyse	5
3	Cultuurhistorisch betekenisvolle bebouwing, elementen en structuren	6
4	Advies	9
	Bijlage I: Aanvullend beeldmateriaal Ketjen	10
	Colofon	13

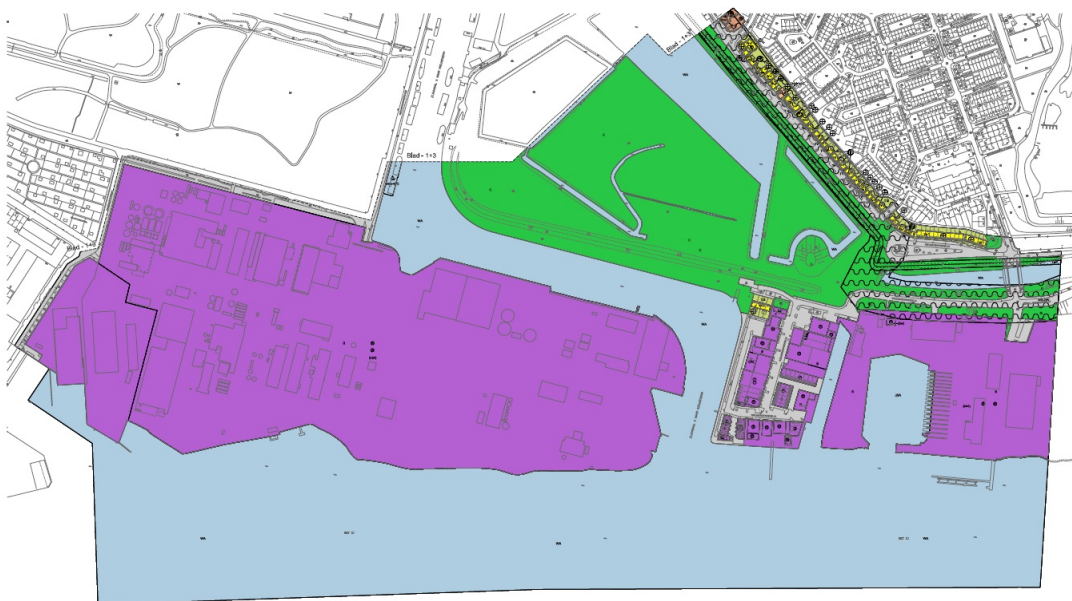
Inleiding

Stadsdeel Noord heeft Bureau Monumenten en Archeologie (BMA) verzocht te adviseren over de cultuurhistorische waarden die bij het opstellen van het bestemmingsplan voor het plangebied Nieuwendam Zuid II buiten het beschermd stadsgezicht van belang zijn. Het onderzoeksgebied van dit rapport betreft dus een deel van het bestemmingsplangebied, te weten het gebied buiten het beschermd stadsgezicht. Dit gebied komt grofweg overeen met blad 2 van de onderstaande kaarten.

Het onderzoek betreft een uiteenzetting van de ontstaansgeschiedenis, een overzicht van de aanwezige cultuurhistorische waarden en een advies ten behoeve van het bestemmingsplan.

Stadsdeel Noord – Plankaart bestemmingsplan Nieuwendam Zuid II blad 1.

Stadsdeel Noord – Plankaart bestemmingsplan Nieuwendam Zuid II blad 2 (grofweg het gebied buiten het beschermd stadsgezicht).

1 Beleidskader

De Wet ruimtelijke ordening (Wro) uit 2008 voorziet in de verplichting voor overheden tot het opstellen van een structuurvisie voor hun gebied. Hierin kan onder andere worden opgenomen welke cultuurhistorische waarden binnen een gebied aanwezig zijn. De visie kan door middel van het bestaande vergunningstelsel en regelgeving op het gebied van ruimtelijke ordening in praktijk worden gebracht. Voor Amsterdam geldt, naast de Provinciale Structuurvisie Noord-Holland 2040, de Structuurvisie Amsterdam 2040 'Economisch Sterk en Duurzaam' (vastgesteld 17 februari 2011). De Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie is wat de bovengrondse waarden betreft gericht op gemeente-overschrijdende zaken waardoor het geen inzicht biedt op de lokale waarden.

In artikel 3.1.6 van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) uit 2010, waarin de Wro nader is uitgewerkt, is opgenomen dat per 1 januari 2012 bij het maken van bestemmingsplannen een beschrijving moet worden opgenomen van de wijze waarop met de in het gebied aanwezige cultuurhistorische waarden en in de grond aanwezige of te verwachten monumenten rekening is gehouden. Bij nieuwe ontwikkelingen in een gebied, dienen de gevolgen voor de cultuurhistorische waarden op voorhand in kaart te worden gebracht. Zodoende is het sinds 1 januari 2012 verplicht om cultuurhistorische waarden te verankeren in het proces van ruimtelijke ordening en moet bij het opstellen of wijzigen van een bestemmingsplan daarmee rekening worden gehouden. Voor Amsterdam komt dit punt ook aan bod in de Beleidsnota 'Ruimte voor Geschiedenis' (vastgesteld 13 april 2005) en 'Spiegel van de Stad, visie op het erfgoed van Amsterdam' (vastgesteld 14 november 2011).

2 Historisch stedenbouwkundige analyse

In het landelijke veenontginningsgebied van Amsterdam-Noord waren tot ver in de negentiende eeuw slechts enkele bewoningsconcentraties. Pas in de tweede helft van de negentiende- en het begin van de twintigste eeuw kwam er verandering in deze situatie, omdat de stad Amsterdam op steeds grotere schaal gebieden aan de noordzijde van het IJ verwierf. Dit begon met de inpolderingen en aankoop van de Buiksloter- en Nieuwendammerham ter weerszijden van de landtong de Volewijk. Plangebied Nieuwendam-Zuid II valt binnen de voormalige Nieuwendammerham.

In 1865 besloot men door middel van het Noordzeekanaal een directe verbinding tussen Amsterdam, de Noordzee en het achterland te maken. Het ontwerp van het Noordzeekanaal dateert uit 1852 en de uitvoering van het project was in handen van de Amsterdamsche Kanaal Maatschappij (AKM). Zij polderde het IJ voor een groot deel in en liet daarbij het tracé voor het Noordzeekanaal en de zijkanalen A t/m F. Deze zijkanalen waren bestemd als afwateringskanaal voor de achterliggende polders. De kanalen G t/m K waren deels al bestaand en fungeerden overwegend als verbinding tussen het oude land en het Noordzeekanaal. In 1876 was het Noordzeekanaal klaar. Zijkanaal K doorsnijdt het plangebied.

De zuidwestelijke punt van Zijkanaal K werd vanaf 1900 in gebruik genomen door de Maatschappij voor de Zwavelzuurbereiding G.T. Ketjen & Co. In de zuidwesthoek van het voormalige terrein van Ketjen was van 1917 tot circa 1970 de werf van Verschure & Co. gevestigd. Na het vertrek van de scheepsbouwer werd het terrein ingelijfd bij Ketjen. Wel is een dubbele scheepshelling gedeeltelijk bewaard gebleven.

Verder naar het oosten was vanaf het begin van de jaren twintig brandstofopslagbedrijf Amatex gelegen. De bebouwing op dit terrein bestond lange tijd uit een drietal opslagtanks en enkele utilitaire bijgebouwen. Aan het einde van de jaren vijftig maakten twee van de drie tanks plaats voor een groot fabrieksgebouw en enkele kleinere loodsen. Op het terrein is ook een nog bestaand rijtje woonhuizen gebouwd, hoogstwaarschijnlijk bedoeld voor werknemers.

Rond 1955 werd er een ingrijpende stedenbouwkundige wijziging doorgevoerd; het Zijkanaal K naar Nieuwendam werd halverwege in een knik verlegd om een uitbreiding van het complex van Ketjen & Co. mogelijk te maken. Hiervoor werd het kanaal direct ten westen van Amatex afgegraven om het vervolgens een bestaande poldersloot te laten volgen en aan te laten sluiten op het bestaande kanaal.

In dezelfde periode waarin het zijkanaal werd verlegd, werd ook een nieuwe insteekhaven afgegraven op een perceel ten oosten van de voormalige tankopslagplaats van Amatex. Hier vestigde Oranjewerf N.V. zich, een scheepsreparatiebedrijf dat onderdeel uitmaakte van Verschure & Co. Behalve enkele loodsen liet het bedrijf ook een representatief directiegebouw plaatsen en een villa.

Het voormalige terrein van Amatex werd vanaf dat moment ontwikkeld tot kleinschalig bedrijventerrein. Hier zijn nog enkele restanten te vinden van de aanwezigheid van Amatex, zoals een ingrijpend verbouwde loods uit het begin van de twintigste eeuw en een fabrieksgebouw uit de jaren vijftig.

Het gebied direct ten noorden van de percelen aan het IJ is sinds de inpoldering onbebouwd gebleven.

3 Betekenisvolle bebouwing, structuren en elementen

Fabrieksgebouwen Arbemarle, Nieuwendammerkade 1

Architect: B. Merkelbach en P. Elling

Bouwjaar: 1948-1955

Om een inventarisatie van alle cultuur- en architectuurhistorische waarden op het terrein van Arbemarle Catalysts te kunnen maken is nader onderzoek vereist. Vooral nog ligt bij BMA de nadruk op een ensemble van utilitaire gebouwen dat in opdracht voor de Koninklijke Zwavelzuurfabrieken, de directe opvolger van G.T. Ketjen & Co., werd gebouwd. Bestaat onder meer uit een laboratorium, een kantine, een portiersloge, opslagloodsen, warmtewisselaar en een katalysatorfabriek. Alle ontworpen door architect B. Merkelbach. Een van de laatste projecten waar Merkelbach aan werkte voordat hij Stadsbouwmeester werd in 1956. Relatief goed bewaard gebleven. Typologisch van belang als fabrieksgebouwen van kort na de oorlog. Architectonisch van belang als de naoorlogse voortzetting van het Nieuwe Bouwen.

Houten koeltorens Arbemarle, Nieuwendammerkade 1

Architect: onbekend

Bouwjaar: onbekend

Op de vastgestelde lijst Aanwijzing Gemeentelijke Monumenten Amsterdam-Noord (afgekort als SDAN-lijst) van december 1997 staan de houten koeltorens op het Arbemarle-terrein als behoudenswaardig aangemerkt.

Voormalig fabrieksgebouw Amatex, Nieuwendammerdijk 534C-536A

Architect: onbekend

Bouwjaar: ca. 1955

Voormalig fabrieksgebouw van de firma Amatex. Bestaat uit meerdere rechthoekige volumes die zijn samengevoegd. Het gebouw heeft een stalen skelet waarvan de muurvlakken zijn ingevuld met een rode, lichtgewicht baksteen. De rand onder de kap was oorspronkelijk voorzien van glas, maar dat is tegenwoordig grotendeels dichtgetimmerd. Aan de oostzijde van het gebouw is aan de dubbele langshal met zadeldaken een stalen overkapping bevestigd. Hier stonden oorspronkelijk twee schoorstenen. Deze overdekte buitenplaats wordt nu als reparatiewerf gebruikt.

Voormalige loods Amatex, Nieuwendammerdijk 526A

Architect: onbekend

Bouwjaar: ca. 1960

Voormalige loods van de firma Amatex. Betonskelet dat is ingevuld met metselwerk. Betonnen standers wijken iets naar buiten toe. Ernstig aangetast door latere ingrepen aan dak en kozijnen, maar een van de laatste restanten van het historische gebruik van het terrein door de firma Amatex.

Voormalig directiegebouw Oranjewerf N.V., Nieuwendammerdijk 538

Architect: onbekend

Bouwjaar: 1958

Representatief kantoorgebouw van de voormalige Oranjewerf N.V. uit 1958. Tweelaags rechthoekig bouwvolume onder een zadeldak. Veel glas aan beide zijden waarbij de verdiepingen optisch van elkaar worden gescheiden door houten schrootjes. Aan de noordzijde bevindt zich een vooruitstekende entreepartij met erker en luifelpartij. Goed bewaard gebleven, veel oorspronkelijke details nog aanwezig.

Groengebied

Dit groengebied is feitelijk een ingepolderd stuk land dat nooit is ontwikkeld en zodoende altijd heeft gefungeerd als groene buffer tussen Nieuwendam en de industrie aan het IJ.

Advies

Advies

Het gedeelte van het plangebied Nieuwendam-Zuid buiten het beschermd stadsgezicht wordt gekenmerkt door een utilitaire gebruiksgeschiedenis. De percelen aan het IJ zijn sinds het begin van de twintigste eeuw in gebruik geweest bij scheepsbouwers en andere industriële ondernemingen. Direct ten noorden van de percelen aan het IJ is een groot, onbebouwd stuk polder gelegen. Dit groengebied vormt een buffer tussen de industrie aan het water en de woonbebouwing op de Nieuwendammerdijk.

Ten aanzien van het voormalige Ketjen-terrein:

Op het terrein van Albemarle Catalysts Company, het voormalige G.T. Ketjen & Co., bevinden zich enkele bedrijfsgebouwen uit de periode 1948 – 1955 van architect B. Merkelbach. Deze gebouwen vertegenwoordigen een hoge architectuur- en bouwhistorische waarde en zijn om die reden bijzonder behoudenswaardig.

Ten aanzien van het voormalige Amatex terrein:

Het verdient aanbeveling de nog resterende bebouwing uit de Amatex periode te behouden, omdat er in de afgelopen decennia op grote schaal is vernieuwd in de directe omgeving. Het terrein heeft nu het karakter van een hedendaags bedrijventerrein en de historische bebouwing doet herinneren aan het vroegere gebruik.

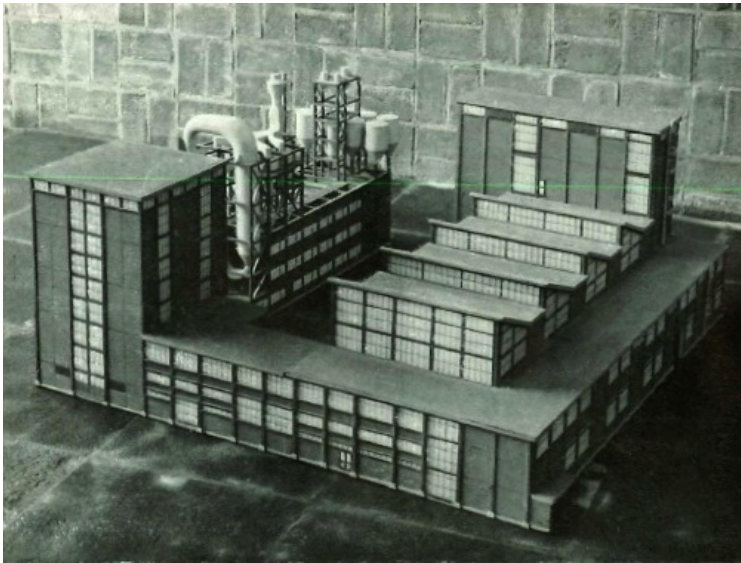
Ten aanzien van het terrein van Oranjewerf:

Het representatieve directiegebouw aan de Nieuwendammerdijk 538 vertegenwoordigt een hoge architectuurhistorische waarde en verkeert in nagenoeg oorspronkelijke staat. Het gebouw is om die reden als bijzonder behoudenswaardig aan te merken.

Groen en water

Om de historische structuur van het gebied te leesbaar te houden is het raadzaam om water en groen als zodanig te bestemmen in de regels van het bestemmingsplan.

Bijlage I: Aanvullend beeldmateriaal Ketjen

B. Merkelbach en P. Elling – Maquette katalysatorfabriek. (Bron: *Bouwkundig Weekblad* 1956, p. 244).

Magazijn met bedrijfsrestaurant gezien in noordelijke richting. (Bron: *Bouwkundig Weekblad* 1956, p. 244).

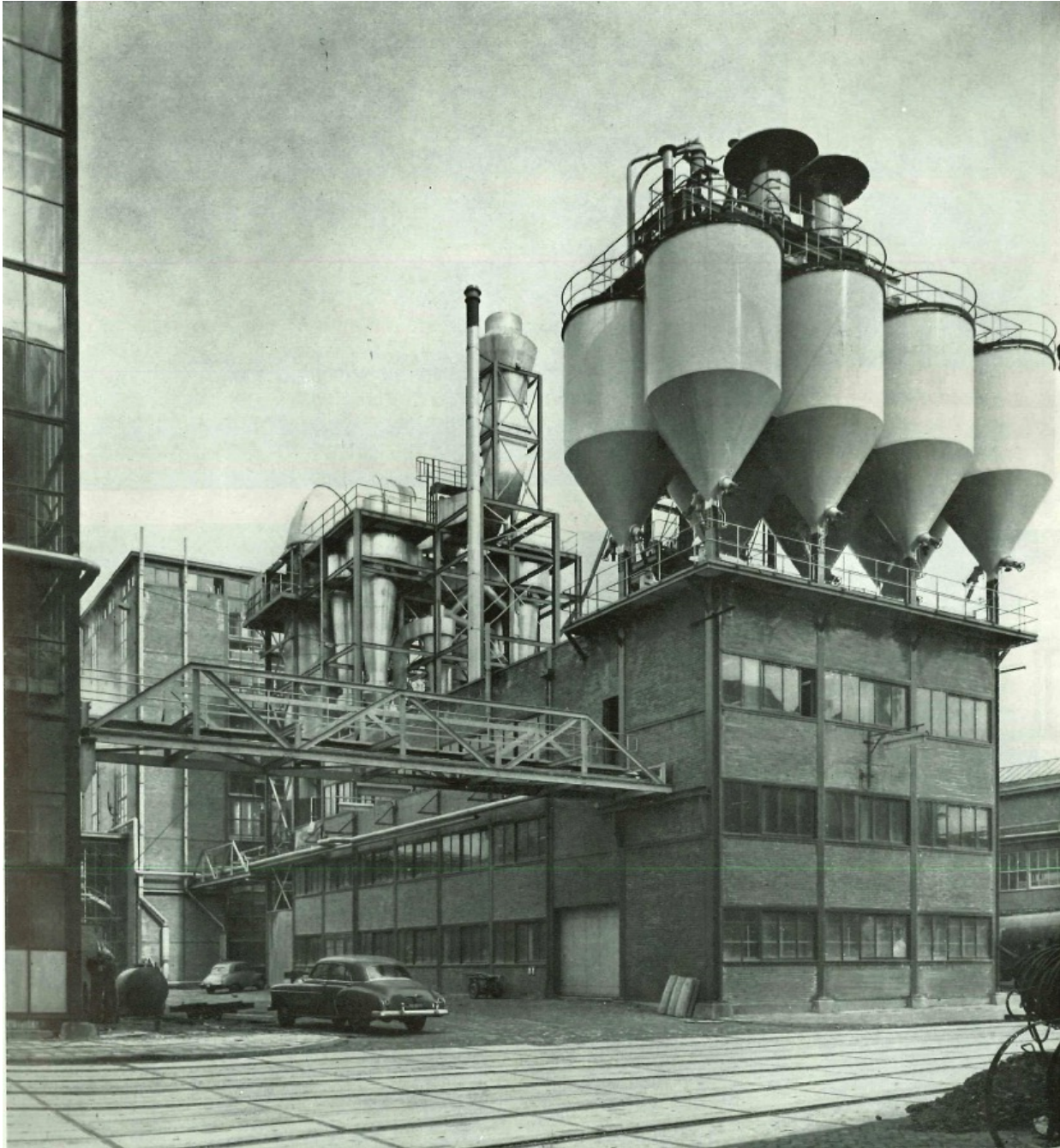

Luchtfoto Dienst der Publieke Werken 1967 – Terrein Ketjen met links bij het W.H. Vliegenbos de bebouwing van Merkelbach en uiterst rechts aan het IJ de inmiddels grotendeels verdwenen bebouwing uit het begin van de twintigste eeuw. (Bron: Stadsarchief Amsterdam).

De oost-west georiënteerde industriestraat met links op de foto enkele gebouwen van Merkelbach. De katalysatorfabriek springt het meest in het oog. (Bron: Stadsarchief Amsterdam).

Katalysatorfabriek Ketjen van B. Merkelbach en P. Elling. Op de voorgrond de industriestraat. (Bron: *Bouwkundig Weekblad* 1956, p. 245).

Colofon

Datum: 24-09-2012
Status: Definitief
Redactie: V. van Rossem
Tekst: C. van Onna

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2012
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.